

Povijest cara Konstantina

(*Origo Constantini imperatoris, Anonymus Valesianus pars prior*)

Preveo: Hrvoje Gračanin

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Djelce je prvi put objelodanjeno marom francuskoga klasičnoga filologa i povjesničara Henrija Valoisa (1603–1676), koji ga je priredio i tiskao u dodatku svojeg – prvog uopće – izdanja *Povijesti Amijana Marcelina* (Pariz, 1636). Poslije ga je objavio i Henrijev brat Adrian Valois (Pariz, 1681). Po prvom priređivaču, ovaj i još jedan spis, jednako kratak, tzv. *Teoderikova kronika* (*Chronica Theodoriana*) koja je bila objavljena istom prigodom, uobičajeno se nazivaju *Valezijevim izvadcima* (*Excerpta Valesiana*), odnosno *Valezijev anonim* (*Anonymus Valesianus*), budući da pisac ni jednog ni drugog nije poznat. Da bi se dva spisa razlikovala, dodatno su označeni domecima „prvi dio” (*pars prior*) i „drugi dio” (*pars posterior*). „Prvi dio” naslovljen je i – latinski – *Origo Constantini imperatoris*, pri čemu riječ *origo* ne treba shvatiti u doslovnom, užem, smislu („podrijetlo”, „začetak”), kako često čine prevoditelji, nego radije kao povijest, eventualno rana povijest, kao još pobliže objašnjenje u ovom slučaju jer se pisac prvenstveno bavi ranom karijerom Konstantina I. Velikog (do 324. godine), dok kasnije događaje prikazuje mnogo sažetije.¹ Djelce je napisano u 4. stoljeću, možda nedugo nakon careve smrti, iako bi prema nekim mišljenjima nastalo tek nakon 381. godine.² U svakom slučaju kršćanski ga je priređivač u prvoj polovici 5. stoljeća nadopunio izvadcima iz *Povijesti protiv pogana* Pavla Orozija koje je sastavljeno oko 417. godine kako bi mu dao kršćanski pečat koji je inače bio potpuno izostao. Spis u pravilu dobiva visoku ocjenu istraživača kao vrela važnih podataka o Konstantinovoj vladavini. Ovdje se donosi prvi prijevod na hrvatski jezik.

Izvorni tekst donosi se prema sljedećim izdanjima:

Origo Constantini imperatoris sive Anonymi Valesiani pars prior. Priredio Theodor Mommsen, *Chronica minora saeculorum IV. V. VI. VII.* Volumen I, *Monumenta Germaniae historica, Auctores antiquissimi* 9. Berlin 1892: 1–11.

¹ O značenju pojma *origo* kao povijesti vidi Arnaldo Momigliano, Some observations on the „Origo gentis Romanae”, *The Journal of Roman Studies* 48 (1958), 58. Primjerice, Inemar König je naslov preveo *Der Aufstieg des Kaisers Konstantin* („Uspon cara Konstantina”) (*Origo Constantini Anonymus Valesianus. Teil 1. Text und Kommentar*, priredio Ingemar König, *Trierer Historische Forschungen* 11, Trier 1987, 35), John C. Rolfe kao *The Lineage of the Emperor Constantine* („Rod cara Konstantina”) (*Ammianus Marcellinus, History*, Volume III: *Books 27–31. Excerpta Valesiana*, preveo John C. Rolfe, Loeb Classical Library 331, Cambridge – London 1986, 509) a Jane Stevens kao *The Origin of Constantine* („Konstantinovo podrijetlo”) (*From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views. A Source History*, ur. Samuel N. C. Lieu i Dominic Montserrat, London – New York 2003, 43).“

² Usp. König, *Origo Constantini*, 26. Raniji datum prihvaća Sam Lieu, *Introduction*, u: *From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views. A Source History*, ur. Samuel N. C. Lieu i Dominic Montserrat, London – New York 2003, 40.

Excerpta Valesiana. Priredio Jacques Moreau, popravio Velizar Velkov, *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana*. Leipzig 1968.

Origo Constantini Anonymus Valesianus. Teil 1. Text und Kommentar. Priredio Ingemar König, *Trierer Historische Forschungen* 11. Trier 1987.

Uvodne opaske i popratne bilješke načinjene su na temelju uvoda i komentara uz Königovo izdanje (*Origo Constantini Anonymus Valesianus. Teil 1. Text und Kommentar*, priredio Ingemar König, *Trierer Historische Forschungen* 11, Trier 1987, 1–32, 52–188) i uvoda i bilježaka uz Stevensin engleski prijevod (*From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views. A Source History*, ur. Samuel N. C. Lieu i Dominic Montserrat, London – New York 2003, 39–43, 49–62) te Dietmar Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 2004, 264–309.

Povijest cara Konstantina

1.1. Diocletianus cum Herculio Maximiano imperavit annos XX. Constantius, divi Claudii optimi principis nepos ex fratre, protector primum, inde tribunus, postea praeses Dalmatiarum fuit. Iste cum Galerio a Diocletiano Caesar factus est. Relicta enim Helena priore uxore, filiam Maximiani Theodoram duxit uxorem, ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Sed de priore uxore Helena filium iam Constantinum habuit, qui postea princeps potentissimus fuit.

2.2. Hic igitur Constantinus, natus Helena matre vilissima in oppido Naisso atque eductus, quod oppidum postea magnifice ornavit, litteris minus instructus, obses apud Diocletianum et Galerium, sub eisdem fortiter in Asia militavit. Quem post depositum imperium Diocletiani et Herculi, Constantius a Galerio repetit: sed hunc Galerius obiecit ante pluribus periculis.

3. Nam et in Sarmatas iuvenis equestris militans ferocem barbarum, capillis tentis raptum, ante pedes Galerii imperatoris adduxerat. Deinde Galerio mittente per paludem, equo ingressus suo, viam ceteris fecit ad Sarmatas, ex quibus plurimis stratis Galerio victoriam reportavit.

4. Tunc eum Galerius patri remisit. Qui ut Severum per Italiam transiens vitaret, summa festinatione veredis post se truncatis Alpes transgressus, ad patrem Constantium venit apud Bononiam, quam Galli prius Gesoriacum vocabant. Post victoriam autem Pictorum Constantius pater Eboraci mortuus est, et Constantinus omnium militum consensu Caesar creatus.

1.1. Dioklecijan je vladao s Herkulijem Maksimijanom dvadeset godina.¹ Konstancije, pranećak božanskoga Klaudija,² najboljeg vladara, bio je najprije zaštitar,³ potom tribun, a poslije namjesnik Dalmacijâ. Dioklecijan ga je imenovao cezarom zajedno s Galerijem.⁴ Naime, ostavivši prvu suprugu Helenu, oženio se Maksimijanovom kćeri Teodorom⁵ i poslije je s njom imao šestero djece, Konstantinovu braću. No od prve supruge Helene imao je već sina Konstantina koji je poslije bio najmoćniji vladar.

2.2. Taj je, dakle, Konstantin – rodila ga je i odgojila u gradu Najsu,⁶ gradu koji je poslije veličanstveno ukrasio, nadasve priprosta majka Helena – bio slabije obučen u učenostima; kao talac kod Dioklecijana i Galerija odvažno je pod njima služio vojsku u Aziji. Konstancije ga je, nakon što su se Dioklecijan i Herkulije odrekli carske vlasti, zatražio natrag od Galerija. No Galerije ga je prethodno izložio mnogim pogibeljima.

3. Naime, dok je i kao mladić vojevao u konjaništvu protiv Sarmata, pred noge cara Galerija doveo je divljega barbarina kojega je ugrabio primivši ga za kosu. Potom, kad ga je Galerije poslao kroz močvaru, ušao je na svom konju i ostalima utro put k Sarmatima te je, uništivši veoma mnogo njih, donio Galeriju pobjedu.

4. Tada ga je Galerije poslao natrag ocu. Da bi na prolazu kroz Italiju izbjegao Severu,⁷ prešao je u najvećoj hitnji Alpe, pobivši za sobom poštanske konje, te došao k ocu Konstanciju u Bononiju koju su Gali prije nazivali Gezorijak.⁸ Poslije pak pobjede nad Piktima njegov je otac Konstancije umro u Eboraku⁹ i Konstantin je uz privolu svih vojnika proglašen cezarom.¹⁰

¹ Gaj Aurelije Valerije Dioklecijan i njegov suvladar (isprva cezar, a potom i august) Marko Aurelije Valerije Maksimijan s vladarskim nadimkom Herkulije vladali su zajedno od 285. do 305. g., no čini se da anonimni pisac računa u punim godinama, pa bi to značilo da je za početak Maksimijanove vladavine uzeo 286. g. kad je postao august.

² Misli se Klaudije II., punog imena Marko Aurelije (Valerije) Klaudije, car 268–270. g. Poznat je po pobjedi nad Gotima kod Najsa (269), zbog čega je zacijelo i odabran za Konstantinova fiktivnog pretka (prvi put u panegiriku Konstantinu iz 310. g). Dok je Eutropije u svom *Kratkom pregledu od osnutka Grada* (9.22.1) zamišljao srodstvo preko Klaudijeve kćeri, tobožnje Konstancijeve majke, u *Carskoj povijesti* (*Historia Augusta, Divus Claudius*, 13.1–3) već se spominje Klaudijev brat Krisp, čija je kći Klaudija bila Konstancijeva majka, pa je tako Konstantin postao Klaudijev pranećak.

³ Zaštitari (*protectores*) bili su pripadnici posebnoga careva časničkog zbora.

⁴ Flavije Valerije Konstancije bio je cezar 293–305. i august 305–306. g.

⁵ Flavija Maksimijana Teodora, po svojoj prilici Maksimijanova pokćerka (dijete iz prvog braka Maksimijanove supruge Eutropije).

⁶ Niš.

⁷ Flavije Valerije Sever, cezar 305–306, august 306–307.

⁸ Boulogne-sur-Mere.

⁹ York.

¹⁰ Flavije Valerije Konstantin carem se proglasio na dan očeve smrti, a Galerije ga je priznao samo kao cezara.

3.5. Interea Caesares duo facti, Severus et Maximinus: Maximino datum est Orientis imperium, Galerius sibi Illyricum, Thracias, et Bithyniam tenuit. Severus suscepit Italiam et quicquid Herculus obtinebat.

6. Postquam vero Constantius in Britannia mortuus est et Constantinus filius successit, subito in urbe Roma praetoriani milites Maxentium, filium Herculi, imperatorem crearunt. Sed adversum Maxentium iussu Galerius Severus duxit exercitum. Qui repente ab omnibus suis desertus est et Ravennam fugit. Dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit, minatus civitatis interitum et castra Interamnae ad Tiberim posuit.

7. Tunc legatos ad urbem misit Licinium et Probum, per colloquium petens ut gener apud socerum, id est Maxentius apud Galerium, precibus magis quam armis optata mercaretur. Qui contemptus agnovit promissis <motus> vir<os su>orum¹ Maxenti partes suas deseruisse. Quibus perturbatus retro versus est, et ut militi suo praedam quamcunque conferret, Flaminiam² iussit auferri.

8. Ille ad Constantinum refugit. Tunc Galerius in Illyrico Licinium Caesarem fecit. Deinde illo in Pannonia relicto, ipse ad Serdicam regressus, morbo ingenti occupatus sic distabit, ut aperto et putrescenti viscere moreretur, in supplicium persecutionis iniquissimae ad auctorem scelerati praecepti iustissima poena redeunte. Imperavit annos XVIII.

4.9. Severus Caesar ignobilis et moribus et natalibus, ebriosus et hoc Galerio amicus. Hunc ergo et Maximinum Caesares Galerius fecit, Constantino³ nihil tale noscente. Huic Severo Pannoniae et Italiae urbes et Africae contigerunt. Quo casu Maxentius factus est imperator: nam desertus Severus a suis fugit Ravenna.

¹ scripsi. promissis ***** virorum maxenti partes *Codex Berolinensis Phillippsianus*, Hadrianus Valesianus, promissis <motus multos> suorum Maxenti partes *Mommsen*, promissis Maxenti victos multos partes *Moreau*, promissis Maxenti multos <viros> partes *König*.

² <res per> Flaminiam *addidit Mommsen in apparato critico*, *Moreau*, *König*.

³ Constantio *correxerunt Moreau et König secundum Seck*.

3.5. U međuvremenu su bila imenovana dvojica cezara, Sever i Maksimin.¹¹ Maksiminu je dana carska vlast na Istoku; Galerije je za sebe zadržao Ilirik, Trakije i Bitiniju. Sever je primio Italiju i što god je dobio Herkulije.

6. Nakon što je pak Konstancije umro u Britaniji i naslijedio ga je sin Konstantin, nenadano su u gradu Rimu pretorijanski vojnici proglasili carem Maksencija, Herkulijeva sina.¹² No po Galerijevoj je zapovijedi protiv Maksencija vojsku poveo Sever. Njega su iznenada napustili svi njegovi pa je pobjegao u Ravenu. Potom je s još silnijim odredima na Rim došao Galerije, zaprijetio propašću Grada i podigao tabor kod Interamne¹³ kraj Tibra.

7. Tada je kao poslanike u Grad¹⁴ uputio Licinija i Proba,¹⁵ tražeći u pregovoru da zet kod tasta, to jest Maksencije kod Galerija,¹⁶ više zamolbama nego oružjem ishodi željeno. Prezrivo odbijen, doznao je da su postrojbe njegovih, potaknute Maksencijevim obećanjima, napustile njegovu stranu. Ovime smeten, okrenuo se natrag i, kako bi svom vojniku pribavio kakav god plijen, naredio je opljačkati Flaminijsku cestu.

8. Onaj¹⁷ je pobjegao Konstantinu. Tada je Galerije u Iliriku imenovao Licinija cesarom.¹⁸ Potom, ostavivši ga u Panoniji, sâm se vratio u Serdiku¹⁹ i, obuzet silnom bolešću, tako je okopnio da je umro otvorene utrobe koja je gnjilila, jer se začetniku zločinačke naredbe vratila najpravednija kazna kao zadovoljština za najnepravičniji progon.²⁰ Vladao je devetnaest godina.²¹

4.9. Cezar Sever bio je priprost i po ćudi i po podrijetlu, odan vinu i stoga Galerijev prijatelj. Dakle, Galerije je njega i Maksimina imenovao cesarima, a da Konstantin²² nije bio svjestan nečeg takvog. Ovome su Severu dodijeljeni gradovi Panonije, Italije i Afrike. Tim je povodom Maksencije izabran za cara jer je Sever, napušten od svojih, pobjegao u Ravenu.

¹¹ Gaj Galerije Valerije Maksimin, zvan Daja, cesar 305–310, august 310–313.

¹² Maksimijanov sin Marko Aurelije Valerije Maksencije dao se izvikati za imperatora 28. listopada 306. g. (tada još nije nosio naslov augusta).

¹³ Terni.

¹⁴ Rim.

¹⁵ Gaj Valerije Licinijan Licinije, budući car, i Pompej Prob, konzul 310. i prefekt pretorija 310–314. g.

¹⁶ Maksencije je bio muž Galerijeve kćeri Valerije Maksimile.

¹⁷ Maksimijan.

¹⁸ Licinije nije bio proglašen cesarom nego je odmah u studenom 308. uzdignut u augusta.

¹⁹ Sofija.

²⁰ Aludira se na – kako je bilo uvriježeno u kršćanskoj predodžbi – Galerijevu ulogu u donošenju Diodokljanova edikta kojim je 303. g. pokrenut veliki progon kršćana.

²¹ Galerije je umro u svibnju 311., a cesarom je postao 293. g. Anonimni pisac, čini se, računa u punim godinama.

²² Tada je august bio Konstancije. No može se ipak uzeti da je ovdje mišljen Konstantin koji je sâm očekivao da će, kao augustov sin, doći u obzir za cesarsku čast.

10. Pro Maxentio filio evocatus illuc venit Herculus, qui per peiurium Severum deceptum custodiae tradidit et captivi habitu in Urbem perduxit et in villa publica Appiae viae tricensimo miliario custodiri fecit. Postea cum Galerius Italiam peteret, ille iugulatus est et deinde relatus ad octavum miliarium conditusque in Gallieni monumento.

11. Igitur Galerius sic ebriosus fuit, ut cum iuberet temulentus ea quae facienda non essent, a praefecto admonitus, constituerit ne iussa eius aliquis post prandium faceret.

12. Interea Constantinus apud Veronam victis ducibus tyranni Romam petiit. Cum autem ad urbem Constantinus venisset, egressus ex urbe Maxentius campum supra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. Ubi victus, fugatis omnibus suis, inter angustias arcentis populi periit, equo praecipitatus in fluvium. Postera die corpus ipsius levatum flumine et caput eius incisum in urbem perlatum est. De cuius origine mater eius cum quaesitum esset, Syro quodam genitum esse confessa. Imperavit annos <VI>.⁴

5.13. Licinius itaque ex Nova Dacia vilioris originis a Galerio factus imperator, velut adversum Maxentium pugnaturus. Sed oppresso Maxentio cum recepisset Italiam Constantinus, hoc Licinium foedere sibi fecit adiungi, ut Licinius Constantiam sororem Constantini apud Mediolanum duxisset uxorem. Nuptiis celebratis Gallias repetit Constantinus, Licinio ad Illyricum reverso.

14. Post aliquantum deinde temporis Constantium Constantinus ad Licinium misit, persuadens ut Bassianus Caesar fieret, qui habebat alteram Constantini sororem

---

⁴ VI *supplevit Henricus Valesianus.*

10. Onamo je, pozvan poradi sina Maksencija, došao Herkulije, koji je Severa, obmanutog krivokletstvom, stavio u zapt i odveo u Grad u svojstvu zarobljenika te ga dao čuvati na državnu imanju na tridesetom miljokazu Apijeve ceste. Poslije, kad je Galerije pošao na Italiju, bio je smaknut i potom donesen do osmog miljokaza te pokopan u Galijenovoj grobnici.²³

11. Galerije je, dakle, bio tako odan vinu da, budući da je pijan naređivao ono što nije trebalo učiniti, naložio je – kad ga je prefekt²⁴ upozorio – neka njegove zapovijedi nakon objeda nitko ne izvršava.²⁵

12. U međuvremenu je Konstantin, pobijedivši kod Verone uzurpatorove²⁶ vojskovođe, pošao na Rim. Kad je pak do Grada došao Konstantin, iz Grada je izašao Maksencije i odabrao ravnicu više Tibera da se na njoj bori. Ondje poražen kad su svi njegovi natjerani u bijeg, poginuo je među stiskom naroda koji se ispriječio, strmo-glavivši se s konja u rijeku.²⁷ Idućeg je dana njegovo tijelo podignuto iz rijeke te mu je odsječena glava i odnesena u Grad. Kad su njegovu majku upitali o njegovom podrijetlu, priznala je da ga je rodila od nekog Sirijca.²⁸ Vladao je šest godina.²⁹

5.13. I tako je Licinija iz Nove Dakije,³⁰ prilično neznatna podrijetla, Galerije imenovao carem, i to da se bori protiv Maksencija. No kad je Konstantin, oborivši Maksencija, preosvojio Italiju, dao je sebi Licinija pridružiti savezom tako da se Licinije u Mediolanu³¹ oženi Konstancijom, Konstantinovou sestrom. Proslavivši svadbu, Konstantin je krenuo natrag u Galije, dok se Licinije vratio u Ilirik.³²

14. Potom, nakon nešto vremena, Konstantin je Liciniju poslao Konstancija³³, nagovarajući da cesarom postane Basijan,³⁴ koji je uzeo Konstantinovu drugu sestru

²³ Publije Licinije Egnacije Galijen bio je car 260–268. g.

²⁴ Misli se njegov prefekt pretorija. Bio bi to možda Pompej Prob.

²⁵ Takvo što izvori navode i za Maksimina Daju (Euzebijie iz Cezareje) i Trajana (Sekt Aurelije Viktor), pa je priča sumnjiva.

²⁶ Maksencijeve.

²⁷ Riječ je o bitki kod Milvijskog mosta vođenoj 28. listopada 312. g.

²⁸ Ovdje je riječ o izmišljotini Konstantinove propagande jer je Maksencije bio zakoniti sin Maksimijanov i njegove supruge Eutropije.

²⁹ Maksencije je naslov augusta uzeo u proljeće 307. g. Budući da je u izvornom rukopisu godina manjkala, teško je reći je li priređivač Henri Valois bio svjestan načina na koji anonimni pisac računa carske godine.

³⁰ Pokrajinu Novu Dakiju ustrojio je 271. g. car Aurelijan južno od Dunava.

³¹ Milano.

³² Svadba Konstantinove polusestre Flavije Julije Konstancije (kćeri Konstancijeve i njegove druge supruge Teodore) i Licinija proslavljena je početkom 313. g.

³³ Manje je vjerojatno da bi to bio Konstantinov polubrat Flavije Julije Konstancije već prije Flavije Konstancije, prefekt pretorija Istoka 324–327. i konzul 327. g.

³⁴ Basijan je inače nepoznat.

Anastasiam, ut exemplo Maximiani inter Constantinum <et>⁵ Licinium Bassianus Italiam medius obtineret.

15. Et Licinio talia frustrante, per Senicionem Bassiani fratrem, qui Licinio fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino iubente convictus et stratus est. Cum Senicio auctor insidiarum posceretur ad poenam, negante Licinio, fracta concordia est; additis etiam causis quod apud Emonam Constantini imagines statuasque deiecerat. Bellum deinde apertum convenit ambobus.

16. Utriusque ad Cibalensem campum ductus exercitus. Licinio XXXV milia peditum et equitum fuere; Constantinus XX milia peditum <et>⁶ equitum duxit. Caesis post dubium certamen Licinianis viginti peditum milibus et equitum ferratorum parte, Licinius cum magna parte equitatus noctis auxilio pervolvit ad Sirmium.

17. Sublata inde uxore ac filio et thesauris tetendit ad Daciam. Valentem ducem limitis Caesarem <fecit>.⁷ Inde apud Hadrianopolim Thraciae civitatem per Valentem collecta ingenti multitudine, legatos ad Constantinum de pace misit apud Philippos⁸ constitutum. Quibus frustra remissis, iterum reparato bello, in campo Mardiense⁹ ab utroque <con>curritur¹⁰ et post dubium ac diuturnum proelium Licini partibus inclinatis profuit noctis auxilium.

18. Licinius et Valens credentes Constantinum, quod et verum erat, ad persequendum longius ad Byzantium processurum, flexi in partem Beroeam concesserunt. Ita Constantinus vehementer in ulteriora festinans, deprehendit Licinium remansisse post tergum. Fatigatis bello et itinere militibus, missus deinde Mestrianus legatus pacem petiit, Licinio postulante et pollicente se imperata facturum. Denuo, sicut ante, mandatum est Valens privatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata est, ut Licinius Orientem, Asiam, Thraciam, Moesiam, minorem Scythiam possideret.

⁵ et omisit *Codex Berolinensis Phillippsianus*.

⁶ et omisit *Codex Berolinensis Phillippsianus*.

⁷ fecit *addiderunt editores omnes*.

⁸ Philippopolim *correxit König secundum Seeck*.

⁹ in campum Ardiensem *Moreau secundum Grégoire, König*.

¹⁰ concurritur *correxit Mommsen*.

Anastaziju, kako bi prema Maksimijanovom primjeru Basijan držao Italiju u sredini između Konstantina i Licinija.

15. I kad je Licinije osujetio takvo što, s pomoću Basijanova brata Seneciona koji je bio odan Liciniju, Basijan se naoružao protiv Konstantina. Ipak, uhvaćen je u pokušaju, osuđen po Konstantinovoj zapovijedi i smaknut. Kad se radi kazne zahtijevao začetnik spletke Senecion, skršena je sloga jer je Licinije to odbio, uz dodatan također povod što je u Emoni³⁵ srušio Konstantinova poprsja i kipove. Potom je obojici odgovarao otvoreni rat.

16. Vojska jednog i drugog dovedena je u ravnicu Cibala.³⁶ Uz Licinija je bilo trideset i pet tisuća pješaka i konjanika; Konstantin je vodio dvadeset tisuća pješaka i konjanika. Kad je nakon neizvjesnog boja sasječeno dvadeset tisuća Licinijevih pješaka i dio oklopljenih konjanika, Licinije je s velikim dijelom konjaništva pohitao pod okriljem noći u Sirmij.³⁷

17. Uzevši otamo suprugu i sina te blago, uputio se u Dakiju. Vojskovođu granice Valenta³⁸ postavio je za cezara. Onda, skupivši posredstvom Valenta silno mnoštvo kod Hadrijanopola,³⁹ grada u Trakiji, uputio je glede mira poslanike Konstantinu koji se smjestio kod Filipa.⁴⁰ Pošto su oni otpravljeni bez koristi i opet je obnovljen rat, obojica su se srazila u ravnici Mardije⁴¹ i nakon neizvjesne i duge bitke okrilje je noći pogodovalo Licinijevoj strani koja je uzmaknula.

18. Licinije i Valent, vjerujući da će Konstantin, što je bila i istina, napredovati dalje do Bizantija⁴² kako bi ih progonio, okrenuli su se na stranu i odstupili u Bereu.⁴³ Tako je Konstantin, žustro hitajući još naprijed, shvatio da mu je Licinije ostao za leđima. Kad su vojnici malaksali od boja i hodnje, potom je Mestrijan, upućen kao poslanik, zatražio mir, na Licinijev zahtjev i obećanje da će učiniti ono što mu se naredi. Iznova je, kao prije, naloženo da Valent postane posebnik.⁴⁴ Kad je ovo izvršeno, obojica su potvrdila mir tako da je Licinije držao Istok, Aziju, Trakiju, Meziju i Malu Skitiju.

³⁵ Ljubljana.

³⁶ Vinkovci.

³⁷ Sremska Mitrovica.

³⁸ Aurelije Valerije Valent. Bio je vojni zapovjednik na granici. Po novcu koji je kovan u njegovo ime, vidljivo je da je bio proglašen augustom.

³⁹ Edirne (Jedrene).

⁴⁰ Vjerojatno je mišljen Filipopol (Plovdiv), a ne Filipi (danas kod sela Krinides sjeverozapadno od Kavale u sjevernoj Grčkoj, na granici s Trakijom).

⁴¹ Po svoj prilici u blizini današnjeg Harmanlija u Bugarskoj.

⁴² Istanbul.

⁴³ Stara Zagora.

⁴⁴ To jest, da mu se oduzme carski naslov.

19. Deinde reversus Serdicam Constantinus hoc cum Licinio absente constituit, ut filii Constantini Crispus et Constantinus, filius etiam Licini Licinius, Caesares fierent et sic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Constantinus et Licinius simul consules facti.

20. In Orientis partibus, Licinio Constantino <consulibus>¹¹, *repentina rabie suscitatus Licinius omnes Christianos a palatio iussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium et Constantinum efferbuit.*¹²

21. Item cum Constantinus Thessalonica¹³ esset, Gothi per neglectos limites eruperunt et, vastata Thracia et Moesia, praedas agere coeperunt. Tunc Constantini terrore et impetu represso, captivos illi inpetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum questus est, quod partes suae <ab>¹⁴ alio fuerint vindicatae.

22. Deinde cum variasset inter supplicancia et superba mandata, iram Constantini merito excitavit. Per tempora quibus nondum gerebatur bellum civile, sed item parabatur, Licinius scelere, avaritia, crudelitate, libidine saeviebat, occisis ob divitias pluribus, uxoribus eorum cor<ruptis>.¹⁵

23. Rupta iam pace utriusque consensu, Constantinus Caesarem Crispum cum grandi classe ad occupandam Asiam miserat, cui de parte Licinii similiter cum nav<al>-ibus copiis¹⁶ Amandus obstabat.

24. Licinius vero circa Hadrianopolim maximo exercitu latera ardui montis impleverat. Illuc toto agmine Constantinus inflexit. Cum bellum terra marique traheretur, quamvis per arduum suis nitentibus, at tamen disciplina militari et felicitate Constantinus Licini confusum et sine ordine agentem vicit exercitum, leviter femore sauciatus.

25. Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quo dum multitudo dissipata contenderet, clauso Byzantio Licinius obsidionem terrenam maris securus agitabat. Sed Constantinus classem collegit ex Thracia. Dehinc solita vanitate Licinius Martinianum sibi Caesarem fecit.

¹¹ consulibus *addidit Henricus Valesianus.*

¹² *repentina ... efferbuit ex Orosio (7.28.18).*

¹³ Thessalonicae *Moreau, König secundum Gardthausen*

¹⁴ *ab addidit Henricus Valesianus.*

¹⁵ *corruptis supplevit Henricus Valesianus, corrupta enim Codex Berolinensis Phillippsianus.*

¹⁶ *navalibus copiis correxerunt editores, navibus capiis Codex Berolinensis Phillippsianus.*

19. Potom se Konstantin vratio u Serdiku te s Licinijem, koji je bio izočan, odredio to da Konstantinovi sinovi Krisp i Konstantin, a također i Licinijev sin Licinije, postanu cezarima⁴⁵ pa da tako jedan i drugi složno vladaju. I tako su Konstantin i Licinije zajedno imenovani konzulima.

20. U krajevima Istoka, za konzulâ Licinija i Konstantina, Licinije je, obuzet iznenadnim bezumljem, naredio istjerati iz palače sve kršćane. Uskoro je planuo rat između istoga Licinija i Konstantina.

21. Također, kad je Konstantin bio u Tesaloniki, Goti su provalili kroz zanemarene granice i, opustošivši Trakiju i Meziju, počeli uzimati plijen. Tada, zbog straha od Konstantina i kad je nasrtaj bio suzbijen, vratili su zarobljenike isposlovavši mir.⁴⁶ No Licinije se potužio da je ovo učinjeno protivno zadanoj riječi jer je njegove oblasti prisvojio drugi.⁴⁷

22. Potom, pošto se naizmjenice služio smjernim molbama i oholim nalogima, s pravom je potaknuo Konstantinov gnjev. U vrijeme dok se još nije vodio građanski rat, no jednako se pripremao, Licinije je bjesnio zločinom, pohlepom, okrutnošću i požudom, više njih pobivši zbog bogatstva i zavevši njihove žene.

23. Kad je mir već bio prekinut uz suglasje jednog i drugog,⁴⁸ Konstantin je s velikim brodom poslao cezara Krispa da zaposjedne Aziju, a njemu se s Licinijeve strane suprotstavio Amand,⁴⁹ jednako s pomorskim snagama.

24. A Licinije je kod Hadrijanopola s veoma velikom vojskom ispunio bokove visokog brda. Onamo se usmjerio Konstantin s čitavom četom. Dok se rat otezao po kopnu i moru, iako su se njegovi uspinjali po strminama, pa ipak je uz vojničku stegu i sreću porazio smetenu Licinijevu vojsku koja se pokretala bez reda, neznatno ranjen u bedro.⁵⁰

25. Zatim je Licinije u bijegu pošao u Bizantij; dok je onamo hitalo raspršeno mnoštvo, Licinije je zatvorio Bizantij i, osiguran s mora, razmišljao o opsadi s kopna. No Konstantin je sabrao brodovlje iz Trakije. Potom je Licinije s uobičajenom lakoumnosti sebi za cezara dao Martinijana.⁵¹

⁴⁵ Konstantinovi sinovi Gaj Flavije Julije (Valerije) Krisp i Flavije Klaudije Konstantin mlađi te Licinijev sin Valerije Licinijan Licinije mlađi postali su cezarima 1. ožujka 317. g.

⁴⁶ Drugi izvori spominju samo rat sa Sarmatima 322. g. Misli se da je pohod protiv Gota vođen u proljeće 323. g.

⁴⁷ U vojni je Konstantin zašao na područje koje je službeno pripadalo Liciniju, povrijedivši time njihovo razgraničenje.

⁴⁸ Rat je izbio 324. g.

⁴⁹ Zosim u *Novoj povijesti* ime Licinijeva pomorskog zapovjednika donosi kao Abant.

⁵⁰ Konstantinovo ranjavanje spominje jedino anonimni pisac.

⁵¹ Mar(cije?) Martinijan je, kao i Valent prije njega, proglašen augustom (324). Bio je Licinijev načelnik dvorskih službi (*magister officiorum*).

26. Crispus vero cum classe Constantini Callipolim pervenit: ibi bello maritimo sic Amandum vicit, ut vix per eos qui in litore remanserant, vivus Amandus refugeret.¹⁷ Classis vero Licini vel oppressa vel capta est.

27. Licinius, desperata maris spe, per quod se viderat obsidendum, Chalcedonam cum thesauris refugit. Byzantium Constantinus invasit, victoriam maritimam Crispo conveniente cognoscens. Deinde apud Chrysopolim Licinius <pugnavit>,¹⁸ maxime auxiliantibus Gothis quos Alica regalis deduxerat: tum Constantini pars vincens XXV milia armatorum fudit partis adversae, ceteris fugientibus.

28. Postea cum legiones Constantini per liburnas venire vidissent, proiectis armis se dederunt. Sequenti autem die Constantia, soror Constantini, uxor Licini, venit ad castra fratris et marito vitam poposcit et impetravit. Ita Licinius privatus factus est et convivio Constantini adhibitus, et Martiniano vita concessa est.

29. Licinius Thessalonicam missus est: *sed Herculii Maximiani, soceri sui, motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem rei publicae sumeret*,¹⁹ tumultu militaribus exigentibus in Thessalonica iussit occidi, Martinianum in Cappadocia. Qui regnavit annos XVIII, filio et uxore superstite. *Quamvis omnibus iam ministris nefariae persecutionis extinctis, hunc quoque in quantum exercere <potuit>*²⁰ *persecutorem digna punitio flagitaret*.²¹

6.30. Constantinus autem ex <se>²² Byzantium Constantinopolim nuncupavit ob insignis victoriae <memoriam>²³. Quam velut patriam cultu decoravit ingenti et Romae desideravit aequari, deinde quaesitis ei undique civibus divitias multas largitus est, ut prope in ea omnes thesauros²⁴ <et>²⁵ regias facultates exhauriret. Ibi etiam senatum constituit secundi ordinis: claros vocavit.

31. Deinde adversum Gothos bellum suscepit et implorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Constantinum Caesarem centum prope milia fame et frigore extincta sunt. Tunc et obsides accepit, inter quos Ariarici regis filium.

¹⁷ refugeret *Mommsen*, re effugeret *Codex Berolinensis Phillippsianus*.

¹⁸ pugnavit *addidit Hadrianus Valesianus*.

¹⁹ sed ... *sumeret ex Orosio (7.28.20)*.

²⁰ potuit *habet Orosius, omisit Codex Berolinensis Phillippsianus*.

²¹ quamvis ... *flagitare ex Orosio (7.28.21)*.

²² *se supplevit Mommsen*.

²³ *memoriam supplevit Mommsen*.

²⁴ *thesauros delevit Theodor Mommsen, accepit Moreau*.

²⁵ *et König secundum Cessi*.

26. Krisp je pak s Konstantinovim brodovljem došao do Kalipola;⁵² ondje je u pomorskoj bitki tako porazio Amanda da je Amando jedva živ umaknuo s pomoću onih koji su ostali na obali. Licinijevo je pak brodovlje bilo ili uništeno ili zarobljeno.

27. Licinije, izgubivši nadu na moru – vidio je da će ga s njega opsjesti – pobjegao je s blagom u Halkedon.⁵³ Konstantin je prodro u Bizantij i doznao za pomorsku bitku kad se sastao s Krispom. Licinije se potom borio kod Hrizopola,⁵⁴ uz nadasve veliku pomoć Gota koje je doveo knez Alika. Zatim je Konstantinova strana u pobjedi potukla dvadeset i pet tisuća oružanika protivničke strane, dok su ostali pobjegli.

28. Poslije, kad su vidjeli da u liburnama stižu Konstantinove legije, predali su se bacivši oružje. Sljedećeg je pak dana Konstancija, Konstantinova sestra i Licinijeva supruga, došla u bratov tabor te zamolila i ishodila život za muža. Tako je Licinije učinjen posebnikom i pozvan na Konstantinovu gozbu, a život je pošteđen i Martinijanu.

29. Licinije je poslan u Tesaloniku,⁵⁵ no potaknut primjerom Maksimijana Herkulija, svojega tasta,⁵⁶ da se ne bi na propast države opet latio grimiza kojeg se odrekao, naredio ga je na bučno zahtijevanje vojnika ubiti u Tesaloniki, a Martinijana u Kapadokiji.⁵⁷ On je vladao devetnaest godina,⁵⁸ dok su ga sin i supruga nadživjeli.⁵⁹ Iako su već svi posrednici bezbožnog progona bili mrtvi, ovog je progonitelja – koliko je to mogao obavljati – zaslužena kazna također zahtijevala.

6.30. U spomen pak na znamenitu pobjedu Konstantin je po sebi prozvao Konstantinopol.⁶⁰ Ukrasio ga je sa silnom raskoši kao da mu je rodno mjesto i poželio izjednačiti s Rimom: potom, potraživši mu odasvud građane, obdario ga je silnim bogatstvom tako da je na njega potrošio gotovo sva blaga i carska sredstva. Ondje je ustanovio i senat drugoga reda te ih nazvao jasnima.⁶¹

31. Potom se pothvatio rata protiv Gota i donio pomoć Sarmatima koji su ga molili. Tako ih je posredstvom cezara Konstantina bilo gotovo sto tisuća uništeno glađu i hladnoćom. Tada je primio i taoce među kojima sina kralja Arijarika.

⁵² Galipolje.

⁵³ Kadıköy, dio Istanbula.

⁵⁴ Üsküdar, dio Istanbula.

⁵⁵ Solun.

⁵⁶ Maksimijan je stradao 310. g. nakon što se pobunio protiv Konstantina i ponovno proglasio carem.

⁵⁷ I Licinije i Martinijan su ubijeni 325. g.

⁵⁸ Licinije je vladao od 308. do 324. g., pa je, čak i računajući u punim godinama, ovo previše.

⁵⁹ Licinije mlađi smaknut je već 326., dok je Konstancija umrla oko 330. g.

⁶⁰ Konstantinopol je posvećen 11. svibnja 330. g.

⁶¹ Misli se počasni naslov za pripadnike senatorske aristokracije.

32. Sic cum his pace firmata in Sarmatas versus est, qui dubiae fidei proba<ba>ntur.²⁶ Sed servi Sarmatarum omnes adversum dominos rebellarunt, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta milia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam Italiamque divisit.

33. Item *Constantinus imperator primus Christianus, excepto Philippo, qui Christianus admodum ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romae annus Christo potius quam idolis dicaretur. A Constantino autem omnes semper Christiani imperatores usque in hodiernum diem creati sunt, excepto Iuliano, quem impia ut aiunt machinantem exitialis vita deseruit.*²⁷

34. Item *Constantinus iusto ordine et pio vicem vertit. Edicto si quidem statuit citra ullam caedem hominum paganorum templa claudi. Mox Gothorum fortissimas et copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu, hoc est in Sarmatarum regione, delevit.*²⁸

35. *Calocaerum quendam in Cypro aspirantem novis rebus oppressit.*²⁹ Dalmatium filium fratris sui Dalmatii, Caesarem fecit. Eius fratrem Annibalianum, data ei Constantiana³⁰ filia sua, regem regum et Ponticarum gentium constituit. Ita ut³¹ Gallias Constantinus minor regebat, Orientem Constantius Caesar, Illyricum et Italiam Constantians, ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. Item Constantinus cum bellum pararet in Persas, in suburbano Constantinopolitano *villa publica iuxta Nicomediam, dispositam bene rem publicam filii tradens, <diem obiit>.*³² Regnavit annos XXXI. Sepultus est Constantinopol.

²⁶ proba<ba>ntur Mommsen secundum Rühl, Moreau, König, probantur Codex Berolinensis Phillippsianus.

²⁷ Constantinus ... deseruit ex Orosio (7.28.1-2).

²⁸ Constantinus ... delevit ex Orosio (7.28.28-29).

²⁹ Calocaerum ... oppressit ex Orosio (7.28.30).

³⁰ Constantiana Codex Berolinensis Phillippsianus, Constantina Moreau et König secundum Wagner.

³¹ ita ut Codex Berolinensis Phillippsianus, König, itaque Mommsen, Moreau.

³² villa ... obiit ex Orosio (7.28.31), diem obiit omisit Codex Berolinensis Phillippsianus, suppleverunt editores omnes.

32. Kad je tako s njima učvrstio mir, okrenuo se protiv Sarmata koji su se pokazali dvojbene pouzdanosti.⁶² No robovi Sarmata⁶³ pobunili su se protiv svih svojih gospodara koje je protjerane Konstantin rado primio i više od tristo tisuća ljudi različite dobi i spola razdijelio je po Trakiji, Skitiji, Makedoniji i Italiji.

33. Također, Konstantin je bio prvi car kršćanin, izuzevši Filipa⁶⁴ koji se na to da postane kršćanin, činilo mi se, odlučio sasvim samo da se tisućita godina Rima posveti radije Kristu nego idolima. Od Konstantina pak sve do današnjega dana uvijek su sve kršćani bili postavljeni za careve, izuzevši Julijana⁶⁵ kojega je zlokoban život napustio dok je, kako kažu, smišljao bezbožnosti.

34. Također, Konstantin je okrenuo na promjenu s pravednim i pobožnim uređenjem. Jer, ukazom je odredio da se hramovi pogana zatvore bez ikakva pokolja ljudi. Uskoro je u samome srcu barbarske zemlje, to jest na području Sarmata, uništio najjača i najbrojnija plemena Gota.⁶⁶

35. Oborio je nekog Kalocera koji je na Cipru težio za prevratom.⁶⁷ Imenovao je cesarom Dalmacija, sina svojeg brata Dalmacija.⁶⁸ Njegova je brata Hanibalijana, davši mu svoju kćer Konstancijanu, postavio za kralja kraljeva i pontskih naroda.⁶⁹ Tako, kao što je Galijama vladao Konstantin mlađi, Istok je štitio cesar Konstancije, Ilirik i Italiju Konstant, a Dalmacije gotsku obalu.⁷⁰ Također, dok je pripremao rat protiv Perzijanaca, Konstantin je preminuo na državnom imanju u predgrađu Konstantinopola kraj Nikomedije,⁷¹ predajući sinovima dobro uređenu državu. Vladao je tri-deset i jednu godinu.⁷² Pokopan je u Konstantinopolu.⁷³

⁶² Pohod protiv Sarmata vođen je 334. g.

⁶³ Prema Amijanu Marcelinu, ti su se sarmatski podložnici zvali Limiganti (*Limigantes*).

⁶⁴ Misli se car Marko Julije Filip zvan Arabljanin (vladao 244–249). Prema kršćanskoj tradiciji, Filip je bio prvi car kršćanin, što je legenda potaknuta time što je njegov nasljednik Decije (249–251) pokrenuo progon kršćana.

⁶⁵ Julijan II., car 361–363. g.

⁶⁶ Ovo je već spomenuti rat protiv Gota 332. g. Ponavljanje je posljedica naknadnog umetanja odlomka iz *Povijesti protiv pogana* Pavla Orozija.

⁶⁷ Izvjesni čuvar carskog stada deva na Cipru podigao je 333/334. g. ustanak i proglasio se carem. Smaknut je u Tarzu u Kilikiji pribijanjem na križ.

⁶⁸ Flavije Julije Dalmacije (na natpisima Delmacije) sin je Konstantinova polubrata Flavija Dalmacija. Za cezara je proglašen 18. rujna 335. g.

⁶⁹ Flavije Hanibalijan naslov je nosio od 18. rujna 335. g. Češće ime najstarije Konstantinove kćeri (s Flavijom Maksimom Faustom, Maksimijanovom kćeri) glasilo je Konstantina. Nakon vjenčanja s Hanibalijanom dobila je naslov auguste.

⁷⁰ Dok je Konstantin mlađi bio cesar još od 317. g., Flavije Julije Konstancije (II) cesarom je postao 8. studenog 324., a Flavije Konstant 25. prosinca 333. g. Konstanta je službeno zapala i Afrika. Gotska obala se odnosi na donji Dunav.

⁷¹ Umro je 22. svibnja 337. g. u Ankironi, predgrađu Nikomedije (İzmit).

⁷² Iako se Konstantin proglasio carem već 306. g., službeno je bio priznat samo za cezara. Međutim, 307. g. uzdigao ga je Maksimijan za augusta, pa anonimni pisac – ponovno računajući u punim godinama – po svemu sudeći pravu Konstantinovu vladavinu uzima od te godine.

⁷³ Pokopan je u grobnici kod crkve Svetih apostola.

